

پروژه ملی نسخ خطی: نجات نسخ خطی برای آینده هندوستان

عصمت مؤمنی*

چکیده

هندوستان دارای یک میراث مکتوبی است که تاریخ آن به صدها یا هزاران سال پیش برمی‌گردد. شکی نیست که این میراث اساس و بنیاد تحقیقات آینده خواهد بود. مقاله حاضر، ترجمه متنی است که توسط پروژه ملی نسخ خطی هندوستان تهیه شده که این پروژه کار خود را از سال ۲۰۰۳ میلادی آغاز و تاکنون ادامه داده و در پی بررسی چگونگی دستیابی، مستندسازی نسخ خطی و دسترس‌پذیری این اطلاعات به صورت الکترونیکی است.

از آنجا که می‌دانیم آینده از ارتباط بین گذشته و حال ساخته می‌شود، می‌توان گفت خاطرات یک ملت مخزنی است که منابع آن قادر به ترسیم آینده فرد و جامعه خواهد شد و بسیاری از این خاطرات از طریق زمان و حوادث تاریخی از بین رفته است، مخصوصاً فرهنگی که به اجبار شاهد حوادثی چون استعمار بوده است. به این سبب یادآوری و بازنگری به گذشته یک پاسخ منطقی به وضعیت قبل و پس از استعمار خواهد بود. حرکت ملی حاضر، گوشه‌ای از تلاش دولت هندوستان در مسیر تولید دانش و دسترس‌پذیری آن و دفاع از شاخص‌های فرهنگی و سنن عمومی از طریق بازسازی و بازنگری نسخ خطی است.

* دانشجوی دکتری کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی از دانشگاه دهلی، دهلی (هند)

مقدمه

هندوستان در طول زمان‌های باستانی و قرون وسطی^۱ شاهد یک حرکت ملی با شکوهی بوده است. این شکوه و عظمت فرهنگ هندوستان را می‌توان از وداها و اوپانیشادها گرفته تا منابع علمی و هنری مشاهده نمود.

گسترش زبان و تفکرات فلسفی و روش‌های گوناگون زندگی باعث ایجاد تنوع فرهنگ شده است. به تدریج این فرهنگ به صورت نوشتاری درآمد و حتی از این طریق آموزش داده شده است. نگاهی به نسخ خطی هندوستان گواه این مطلب است و می‌توان گفت بیشترین دانش در حوزه‌های مذهبی و فلسفی و هنر و ادبیات در قالب نسخ خطی نگهداری می‌شود. بسیاری از این دست نوشته‌ها به زبان‌های مختلف بر روی تکه آجرها، برگ درختان، پارچه، چوب و سنگ و کاغذ نگاشته شده است، به عبارتی هندوستان یکی از بزرگترین مجموعه نسخ خطی در دنیا را دارد که این نسخ در داخل و خارج از کشور در کتابخانه‌های مختلف، مؤسسات دانشگاهی، حوزه‌ها و معابد و مجموعه‌های خصوصی پراکنده است.

گرچه بسیاری از این میراث مکتوب از دست رفته است و اطلاعات کافی از آن‌ها نداریم و از طرفی متخصصان، نگران از بین رفتن نسخ خطی هستند، به ویژه نسخ خطی‌ای که بر روی برگ درختان نگاشته شده است و ما بر آنیم از آنچه مانده است اقدام به مستندسازی نماییم و بهتر است هرچه زودتر اشکال مختلف نسخ خطی طبقه‌بندی و مستندسازی و نگهداری و در نهایت قابل بازیابی شوند.

تشکیلات اداری پروژه ملی

پروژه متشکل از اعضای چون وزیر فرهنگ و گردشگری دولت هندوستان، رئیس مرکز ملی هنر ایندرا گاندی در دهلی‌نو، مدیر کل آرشیو ملی هندوستان و ۱۰ الی ۱۵ نفر متخصص در حوزه نسخ خطی، ۴ الی ۵ نفر به عنوان دستیار متخصصین در این حوزه می‌باشند که در طی نشست‌های متعددی، وظایفی به اعضا داده شده است، از جمله مرکز ملی هنر ایندرا گاندی متولی آماده‌سازی کتابخانه ملی نسخ خطی و تبدیل آن به شکل الکترونیکی و در نهایت دسترس پذیری این مجموعه برای محققان را میسر

می‌سازد و نیز در ادامه فعالیت‌های خود در پی ارتباط با مؤسسات داخلی و خارجی است. این پروژه زیر نظر اداره فرهنگ و وزارت فرهنگ دولت هندوستان واقع در مرکز ملی هنر ایندرا گاندی در دهلی‌نو اداره می‌شود.

پروژه برای برنامه‌ریزی و هدایت و کنترل فعالیت‌های اجرایی و تصمیمات متخذه، کمیته‌هایی را در نظر گرفته است، عبارت از:

۱. کمیته برنامه‌ریزی

این کمیته از اختیارات بالایی برخوردار است و با نظارت وزیر فرهنگ اداره می‌شود و متشکل از ۱۴ نفر است:

- ♦ وزیر فرهنگ دولت هندوستان به‌عنوان رئیس کمیته.
- ♦ ۲ نفر به‌عنوان دبیر کل و معاون دبیر کل کمیته از وزارت فرهنگ دولت هندوستان.
- ♦ اعضای دبیرخانه کل از مرکز ملی هنر ایندرا گاندی در دهلی‌نو.
- ♦ مدیر کل آرشیو ملی هندوستان در دهلی‌نو.
- ♦ مدیر پروژه از بین اعضای پروژه ملی نسخ خطی.
- ♦ ۸ نفر متخصص در حوزه نسخه‌شناسی از شهرهای مختلف هندوستان.

۲. کمیته اجرایی

این کمیته با نظارت دبیر کل، وزارت فرهنگ دولت هندوستان اداره می‌شود. این کمیته متولی آماده‌سازی طرح‌ها، بودجه‌بندی و دیگر جزئیات اجرایی جهت انجام فعالیت‌ها است و متشکل از ۸ نفر است:

- ♦ دبیر کل وزارت فرهنگ دولت هندوستان به‌عنوان رئیس کمیته.
- ♦ اعضای دبیرخانه کل کمیته از مرکز ملی هنر ایندرا گاندی در دهلی‌نو.
- ♦ یک نفر از وزارت فرهنگ دولت هندوستان به‌عنوان معاون دبیر کل.
- ♦ مدیر کل پروژه از بین اعضای پروژه نسخ خطی.
- ♦ ۴ نفر متخصص در حوزه نسخ خطی.

۳. کمیته مالی

این کمیته با نظارت مسئول امور مالی وزارت فرهنگ دولت هندوستان اداره

می‌شود و مهم‌ترین فعالیت این کمیته تخصیص بودجه برای انجام فعالیت‌های اجرایی در نظر گرفته شده می‌باشد و متشکل از ۶ نفر است:

- ♦ رئیس امور مالی وزارت فرهنگ دولت هندوستان به‌عنوان رئیس کمیته.
- ♦ رئیس امور مالی مرکز ملی هنر ایندرا گاندی در دهلی نو به‌عنوان دبیر کل کمیته.
- ♦ یک نفر از وزارت فرهنگ دولت هندوستان به‌عنوان معاون دبیر کل.
- ♦ مدیر کل مالی از وزارت فرهنگ دولت هندوستان
- ♦ مدیر کل پروژه از بین اعضای پروژه ملی نسخ خطی.

۴. کمیته آگاهی‌رسانی

این کمیته با نظارت اعضای وابسته به وزارت فرهنگ به‌منظور آگاهی‌رسانی فعالیت‌های متّخذ، وظایفی را به‌عهده دارند و متشکل از ۶ نفر است:

- ♦ معاون دبیرخانه کل وزارت فرهنگ دولت هندوستان به‌عنوان رئیس کمیته
- ♦ معاون دبیرخانه کل مرکز ملی هنر ایندرا گاندی
- ♦ مدیر پروژه از وزارت فرهنگ دولت هندوستان
- ♦ ۲ نفر متخصص در حوزه نسخ خطی.

اهداف پروژه

۱. بررسی و تعیین مکان‌هایی که نسخ خطی چه در داخل و خارج از کشور موجود است.
۲. فهرست و کامپیوتری نمودن اطلاعات به‌دست آمده و ایجاد یک پایگاه اطلاعاتی نسخ خطی به‌صورت الکترونیکی.
۳. حفاظت و نگهداری نسخ خطی طبق استانداردهای موجود جهانی جهت جلوگیری از آسیب‌دیدگی از طریق شبکه‌های حفاظتی کشور.
۴. دسترس‌پذیری نسخ خطی از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی که به‌زودی در کتابخانه ملی نسخ خطی دایر خواهد شد و همچنین در صدد ارتقاء دسترس‌پذیری از طریق سایت اینترنت.

۵. پژوهش و انتشار نسخ خطی از طریق مستندسازی و نگهداری نسخ خطی که این امر باعث تسریع دسترس‌پذیری محققان خواهد شد.
۶. ارتقاء سطح دانش عمومی، بدین سبب، پروژه تعداد زیادی برنامه را به‌منظور ارتقاء سطح عمومی مردم در نظر گرفته است از جمله برگزاری سمینارها، جلسات گفتگو، خبرنامه، حفاظت و نگهداری، نشست‌هایی در جهت همکاری گردآوری نسخ خطی که اجرای این برنامه‌ها، آینده نسخ خطی هندوستان را به‌گونه رسمی از خطر آسیب‌دیدگی‌های مختلف در امان خواهد داشت.
۷. شبکه سازی
پروژه در نظر دارد از طریق یک شبکه، کلیه منابع خطی بین مؤسسات داخلی و خارجی از طریق مستندسازی این مجموعه در اختیار علاقه‌مندان قرار دهد.
۸. هماهنگی و ترکیب برنامه‌های موازی و مشابهی که توسط دولت و مؤسسات و ادارات برگزار می‌شود و به‌عبارتی یکدست کردن برنامه‌های اجرایی.
۹. انجام کارهای زیر بنایی
پروژه جهت ارتقاء دانش کارمندان، دانشجویان و محققان اقدام به‌برگزاری کارگاه‌های آموزشی در حوزه نسخه‌شناسی و موضوعات مرتبط نموده است و تاکنون ۲۰ کارگاه آموزشی توسط پروژه برگزار شده که طی آن ۵۰۰ نفر تعلیم دیده‌اند.
۱۰. حفاظت و نگهداری
بسیاری از نسخ خطی هندوستان بنا به دلایل مختلف در وضعیت نامناسب قرار دارند، بدین منظور پروژه در صدد نگهداری و حفاظت نسخ خطی می‌باشد، لذا، آیین‌نامه حفاظت و نگهداری را طبق آخرین استانداردهای جهانی تدوین کرده است. و در حال حاضر آزمایشگاه‌هایی را در ایالت‌های مختلف کشور برپا نموده‌اند که از طریق آموزش در زمینه چگونگی نگهداری و حفاظت، سازماندهی، مستندسازی، برنامه‌هایی را اجرا و دایر نموده است و فعالیت‌های آنان از طریق پروژه دنبال می‌شود.

۱۱. پروژه به منظور ارتقاء دانش مردم هندوستان به‌ویژه محققان و علاقه‌مندان حوزه نسخ خطی اقدام به انتشار نسخ خطی نادر نموده است و بسیاری از مطالب ارزشمند خود را از طریق انتشار خبرنامه به‌نظر عموم می‌رساند. در نهایت می‌توان به تعداد مکان‌هایی که در هندوستان دارای نسخ خطی هستند و توسط پروژه شناسایی شده‌اند، اشاره نمود و در این مقاله فقط مکان‌های ایالت آندراپرادش ترجمه، و مابقی فقط به‌تعداد آن بسنده شده است.

✓ حیدرآباد (ایالت آندراپرادش)

- مؤسسه تحقیقاتی و کتابخانه شرقی.
- کتابخانه موزه سالار جنگ.
- کتابخانه سعیدیه.
- مؤسسه تحقیقات شرقی ابوالکلام آزاد.
- بخش آرشیو دانشکده تاریخ دانشگاه حیدرآباد.
- مؤسسه تحقیقاتی باستان‌شناسی برلا.
- کتابخانه مرکزی.
- کتابخانه منطقه‌ای دانشگاه عثمانیه.
- آکادمی سانسکریت - دانشگاه عثمانیه.
- مؤسسه مطالعات اسلامی هنری مارتن (Henry Martyn).
- آرشیو ایالت آندراپرادش.

✓ تیروپاتی

مؤسسه تحقیقات شرقی سری ونکاتشور (Sri Venkateswar).

✓ راجا ماندری (Rajahmundry):

- کتابخانه منطقه‌ای سری گوتهامی (Sri Gowthami).
- موزه باستان‌شناسی سری رال‌بندی (Sri Rallabandhi).
- جامعه تحقیقاتی و تاریخی آندراپرادش.

✓ ویشاکاپتنم (Vishakapatnam):

- کتابخانه دانشگاه آندرا.

- کتابخانه دکتر کریشنا.
 - کتابخانه آرشا.
 - ✓ چتور (Chittor)
 - مؤسسه عمومی شرقی و دائرةالمعارف.
 - ✓ کاکینارا (Kakinada)
 - آکادمی تیلگو.
 - ✓ بهتاناوالی (Bhattanavali):
 - انتشارات و خبرگزاری سانسکریت.
 - ✓ آکیری پالی (Aukiripalli):
 - کالج سانسکریت سری مارکندیا (Sri Markandeya).
 - ✓ گتور (Guntur):
 - سری شاردا نیکتنام (Sri Sharda Niketanam).
 - ✓ وجی نگرام (Vijainagaram):
 - کالج سانسکریت دولت مهاراجا.
 - ✓ نلور (Nellore):
 - کالج سانسکریت ودا.
 - ✓ ترومالا (Tirumala)، وات پالم (Vatapalam).
 - ✓ ویزانگرام (Vizianagram).
- ایالت آسام (۷ ناحیه)، ایالت بیهار (۲۲ ناحیه)، دهلی (۱۷ ناحیه)، گوا (۳ ناحیه)، گجرات (۳۶ ناحیه)، هاریانا (۴ ناحیه)، هیمماچل پرداش (۵ ناحیه)، جامو و کشمیر (۷ ناحیه)، کارناتکا (۳۵ ناحیه)، کرالا (۱۳ ناحیه)، مادیپرادش (۱۹ ناحیه)، مانی پور (۱۳ ناحیه)، مهاراشترا (۴۹ ناحیه)، اوریسا (۱۳ ناحیه)، پاندی چیری (۳ ناحیه)، پنجاب (۷ ناحیه)، راجستان (۴۱ ناحیه)، تامیل نادو (۳۰ ناحیه)، اترپرداش (۵۶ ناحیه)، سکیم (یک ناحیه)، بنگال غرب (۲۴ ناحیه).

منابع و مأخذ

<http://www.namami.org>

<http://igne.nic.in/manus004.htm>